

Óriáskörkép, viharvert keretben

„Művészet, bárcsak erkölcsöket és lelket tudnál ábrázolni, akkor nem lenne nálad szebb festmény a földön.”

(Domenico Ghirlandaio, Firenze, 1488)



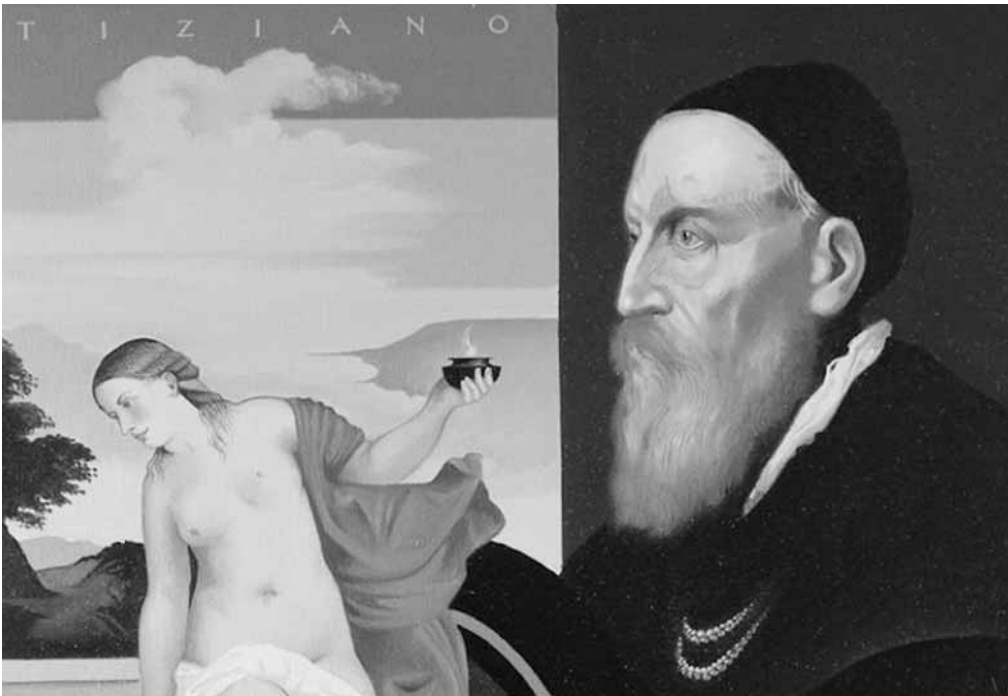
csillagászat tudományának felemelő világa mindenkor rabul ejtett. De kiváltképp történik mindez mostanság, miután már-már megszokott hétköznapi élmény lett, hogy a Hubble-űrtávcső, ez a *homo informaticus* által leleménnyel megfabrikált ördögös kis szerkezet engedelmesen nyakába vette a Tejút csillagporát, soha nem taposott ismeretlen ösvényekre merészkedett, miközben földijeit sem hanyagolva, fáradhatatlanul küldözgeti a pazarnál pazarabb látványsort megörökítő űranzixokat a távolba vesző kék bolygóra. Magányában, az eszményi csendben suhanva bizonyára elámul azon, milyen káprázatos és tündöklő birodalmat volt képes összerakni a Teremtő abban a bizonyos „egyszer volt”, ihletett pillanatban.

Régi emlékként tisztán felidézem: családi hagyomány volt minálunk, csillagderűnél elgyönyörködni Kepler fölénk kifeszített sötét köpenyében, amelynek gomblyukán bekandikált maszatos grimaszával a Hold; tőlem alig karnyújtásnyira a Farkas utcai templom sötét árnyképe támaszkodott az időnek, és a barokk orgona bűgása százados hársfák virágillatával elegyedve nyújtotta a nyáréjszakák feledhetetlen, pompás aromáját. Akkoriban nem ritkán hallottam öregjeinktől, hogy valahol fenn a magasban, igen-igen messze, az *extraterrestri-kus* térben, tán éppenséggel a szupernóvák birodalmában – ahol a távolságokat már nem arasszal és röffel, hanem mega és giga mértékegységekben számolják – léteznie kell egy különösen szép és tüneményes újvilágnak, amely egészen másféle, mint az, amely akkor és ott, a diktatúra érdes esztendeiben viczorogva körbecsaholt mindannyiunkat... Aztán elhulltak a megöszült falevelek. Bizony többször is. De hátha a közelgő vagy az azt követő kikelet végre nekünk is derűt hoz borúra – morzsolgatták a reményteli szavakat jobbára önmaguknak vagy a végtelenben derengő lámpásoknak Illés szekeren. Persze az áhított színpompás világ igencsak távolinak tűnt, merthogy – és ezt még bikfic fejjel is tudtuk – gyalogosan alig érhető el, ezek után bizonyára örökre csak vágyálom marad; lám, a többet megélték sem vették nyakukba a nagyvilágot, hisz ők is ott várakoznak sorsuk jobbra fordulására már mióta, és vajon még meddig. Ámde az idő múltával, egyre gyakrabban lehetett hallani szokatlan neszeket, hogy innen is, onnan is csak-csak elindulnak a türelmetlenebbek, önmagukban vagy a sors kegyeiben vakon bízva, hogy megpróbáljanak legalább egy közelebbi szép országnak mégis csak utána menni, ha már az, a történelmi sorsfordulók tragikus játékszeréként, jószántából nem mutathatott hajlandóságot a közeledésre.

Menni, menni – és újat nem találni. Ennek vajon az lehet az oka, hogy ha éppenséggel nem vágyódunk el túl messzire, akkor a kis távokon esetenként alig változó a táj arca? Vagy azért, mert ilyen helyek fölött jobbára ugyanolyan szelek fújnak? Tehát végül belátjuk, hogy mindenképpen valamiféle égi mérce szükségeltetik a nagyléptékű különbözőségekhez, amelyet csupán mega és giga távlatokban lehet vágyálmokként felkutatni? Akár így is lehet.

Bizonyára nem mindenki föltétlenül valamiféle elsöprő, új élmény után áhítozik. Magam ezek közé tartozom. És ha szemléletes példával szeretnék élni, esetleg azt mon-

danám: mindennapjaink akként sejlenek elém, mintha múltból átmentett, különös óriáskörképet látnék feltárulkozni szemem előtt, amelyet minduntalan megcsodálhatok. Bár olyanná lett mára ez a körkép, hogy kellő odafigyelés és gondoskodás hiányában a kopotató századok súlyától megfakult, néhol színét is veszítette, és a reátapadt szennyeződés láthatóan több helyen, alattomos módon belerágta magát a festékrétegekbe, az alapozásba, a vászon textúrájába. És a szenny, ahol megveti lábát, makacsul tartja is magát; nem lehet egykönnyen szabadulni tőle. Bár a lényegen ez nem sokat változtat. Hisz az összkép nemes rajzolata továbbra is sugallhatja a valaha megálmodott és megvalósított művészi erényeket, azt, hogy mennyire hozzáértő tudással hozták világra néma üzenetként, jövő századoknak szánva. A legfőbb mindenek ellenére viszont mégis az, amikor kontár, idegen kezek vandál módon, a mű sajátos világától merőben távol álló színekkel és oda nem illeszkedő, sebtében felhordott festékrétegekkel bemázolják azokat a részleteket, amelyek valamilyen okból zavarják őket. Ezzel hamis látszatot keltenek, miközben valósággal beletrombitálnak az egykor tisztán ragyogó, harmóniát sugárzó képi szimfóniába. Arról nem is beszélve, hogy az önkényesen kimetszett, értékes részek sebhelyes nyomai a kép meghurcolt életének drámai pillanatairól tanúskodnak. De vajon a megóvás szándékával, kellő áldozatvállalással valaha mindez eltüntethető-e még nyomtalanul? Tudjuk, új képet bármikor meg lehet festeni, de a hányatott sorsra ítélt, viszontagságos időkét megélt műveket, a történelem hiteles szemtanúit, amelyek arcát évszázadok verejtéke patinázta, utólag nem lehet már semmivel sem pótolni. Így aztán tudomásul kell vennünk, hogy nincs más kiút, csakis a művészetek iránti szeretetből fakadó, alázatos, centiméterről centiméterre tapogatózó „restaurátori munka”, mely nyomán az effajta értéket válságos állapotából ismételten újjá lehet éleszteni, erősen bízva abban, hogy a Nagy Mű a gondviselés eredményeként egyszer ismét régi, szép arcához lesz hasonlatos.

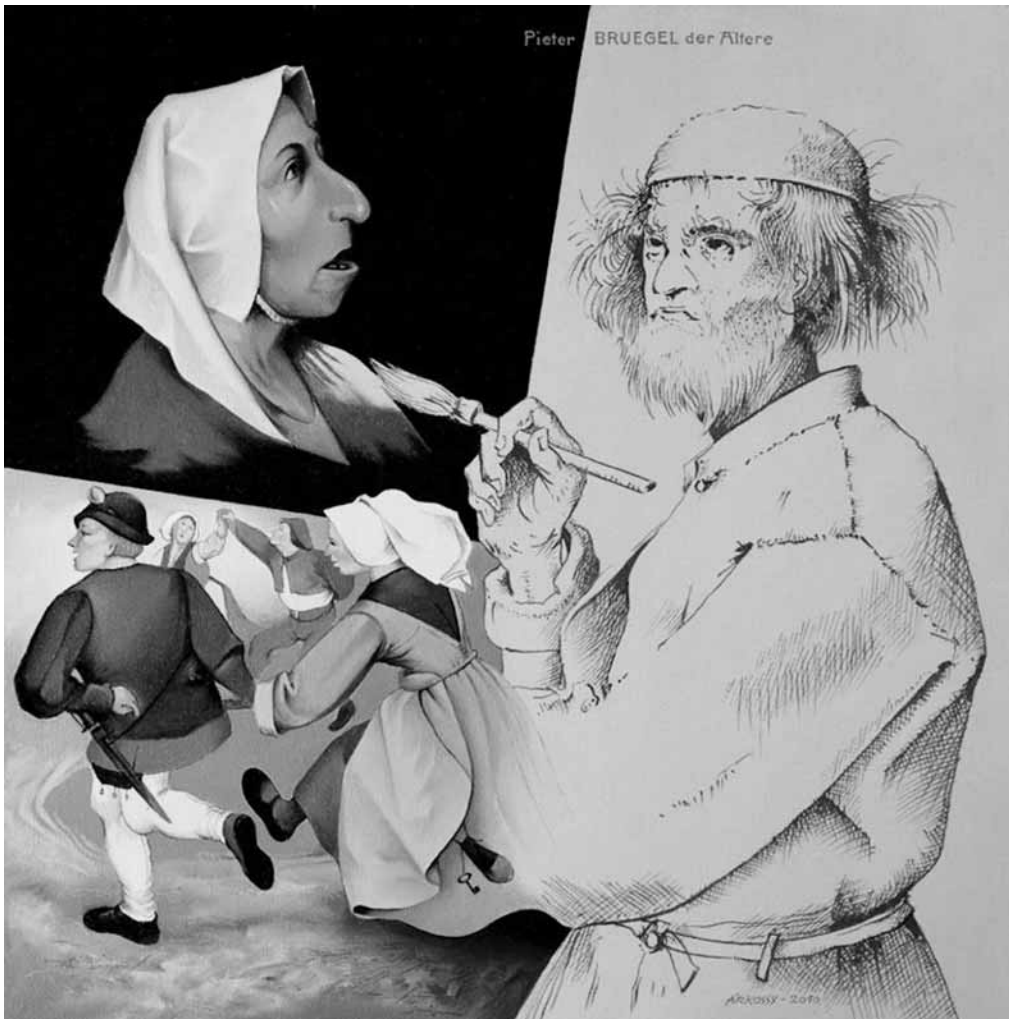


Úgy vélem, valami efféle látványos felfrissülés igazán jól jönne az óriáskörkép viharvert sorsának jobbra fordulásában. Végzsükség esetén megtenné akár egy üdítő reneszánsz szellőcske is (netán alapos forgószél?), hogy a frusztrált esztendők áporodott levegőjét környezetünkől egyszer s mindenkorra végérvényesen kiséperje. Mert tudjuk, a légben terjengő piszok következetesen mindent megül, a képet is, vasat is kikezdi, hát még a sérülékeny, tétova elmét, főként, ha az évtizedeken át nem talált önmagára, ezért felkészületlen, s így képtelen önszántából a védekezésre. Ne csodálkozzunk, ha ezek után a gondolat öregfája fokozatosan üde lombját veszti, ha a megújuló kikelet évről évre a fortély és génmanipuláció aranykorának kénytelen kalapot emelni; a nyarak, ősök ugyancsak tehetetlenekké válnak, s még a legcsikorgóbb fagy sem képes gátat vetni a szellemi parlagfű megállíthatatlan elburjánzásának. A Kék Bolygóval minden időben hűségesen azonosulva, mára a magára maradt lélek is a klímaváltozás időszakát éli. Pedig nemrég még úgy tartotta a hiedelem, hogy planetáris méretekben számolva az ilyen típusú metamorfózis lehetősége legfeljebb csillagászati mércével számolható, és valószínűsége elhanyagolhatóan csekély. Lám, saját bőrünkön tapasztaljuk, hogy – sok egyéb nagyvonalú előrejelzéshez hasonlatosan – már ez sincs így. Ja, kérem, változnak az idők... intézi el legyintéssel a régi/mai mondás. Igen, változik, és közben rohan kegyetlenül. Sátorfájukat újra meg újra felszedik a messzire távozó, vajúdó évtizedek, miközben emberöltők óta továbbra is velünk marad a vegetálni is alig képes igazi megújulás szép reménye. A rossz híreket tetéztve, a globális felmelegedés ellensúlyaként, már az érzelmek globális lehűlésének vészjósló tünete is közelünkbe verekedte magát.

Tárt ablakomon át, szmogon lovagolva, becsörömpöl szobámba a felspannolt újvilág. Mintha valami megfáradt, európai fuvallat derengene körül. S míg kint az elpiroló, őszi falevelek félősen cidriznek, addig bent a digitális laposdobozból áradó féktelen dobpergés hangjai repesztik szét a felpörgetett, akadozó, lüktető, majd élesből homályosba előre-hátra váltó képeket; biznysággként: amíg a technika ördögének bőségesen, addig a szemgyönyörködtető látványnak itt már vajmi kevés szerep jutott. Persze ez elsősorban alkotója elmeállapotáról vall, akinek eszerint fogalma sincs róla, mi az emberi szem egyik vele született tulajdonsága, mármint hogy bizonyos időre van szüksége egy látvány befogadásához, és még többre, hogy azt – ha egyáltalán érdemes rá – élvezhesse is. De ez kit érdekel?! Olyan korban élünk, amikor bűnbocsátó cédulák helyett már agyongyötört mobilkészüléken lehet üdvözülést váltani a „sztájlisztek” bütykölte örökkévalóság országába. S mindeközben a megtörtént vagy a lehetséges földi, légi és égi katasztrófák akkurátus számbavételével felmorzsolódnak az amúgy is elgyötört idegvégződéses; tenyérsók, bólogató Jánosok gyülekezésnek a Nostradamusok misztikus alakjai körül, midőn a hellenisztikus kultúrák nemesen szép emberi test eszményképének torzszüleményeként, nap nap után, annak száználmasan alpári lenyomataival szembesülhetünk. Ragacsos váladék borítja a hajdant volt virágos réteket. És a távoli galaktikákat megillető pompás jelzőkoszorú: az extra, a szuper-, a mega- és a giga, immáron a sablonos emberi képességeket minősítő mutatók sorába süllyedt.

Elöttem, képernyő mögé zárva, az ismeretlenség titokzatosságába merülő Atlantisz legendája perog. Közben azon tűnődöm, vajon a Michelangelo éterien lebegő kupolájának csúcsán feszülő keresztet is eléri egyszer a végzet? Meglehet, hogy tán Mona Lisa

mosolya sem igazán örök? Eljöhét az idő, amikor derű helyett ború takarja be Botticelli Tavaszának pompázatos virágszőnyegét? Ma műanyagokkal dekoráljuk építményeink díszesnek szánt termeit – a múltban, Pisanello, Perugino, Ghirlandaio és más nagymesterek isten áldotta kéznyma szépítette az évszázadokat túlélő, példabeszédes falakat. Az arcnélküli szürkeség fölött az ultramarin végtelenséget sugalló üdesége tündökölt. Ráadásul még szerencsés találmánynak is tekinthető a freskó, hisz egy táblaképpel ellentétben képtelenség a falról lekasztani, ha netán szemléletváltás történik a teremben; így lehetetlen a Janus-arcú történések kénye kedvének kiszolgáltatni, időről időre dohos pincék sötétjének mélyébe zárni...



A fenti példa sejtetni véli, hogy a dicsőséges reneszánsz heroikus századai, értékre-remtő világukat szem előtt tartva, mindvégig megkülönböztetett jelentőségűnek tűntek számomra. Bizonyoságként, hogy valamilyen látható nyom is jelezze ezt, vászonra álmódott képsorozatban igyekeztem megfogalmazni a magasztos idők legjelesebb nagyságainak arcképcsarnokát. Hisz a kor magával ragadó képeit és mesterien kifaragott köveit

látva, szívet gyönyörködtető muzsikáját hallgatva, netán sajátos szemléletében gyökerező gazdag irodalmát az újdonság felfedezésének lázával pirkadatig bújva, máig sem találhatok különb esélyt a felüdülésre. De egyéb miatt is közfelférkőzött hozzám e párját ritkító éra. Az ok: a *múlt és a jelen kétpólusú viszonyában* érhető tetten, és egy sajnálatosan aktuálissá vált kortünettel magyarázható. Ez pedig a művészi értékvesztés napjainkban történő térhódításának minden eddigit megszegyenítő jelensége. Az évszázados toposzok feladása. A szokványostól történő elidegenedés szünni nem akaró folyamata. Egy alapjaiban (és szó szerint is) feje tetejére állított, gigantomániában lubickoló alkotói credo szárba szökkenése, valamint a tiszta érzelmek drámai mértékű szertefoszlásának, semmibe vételének egyre sűrűbben tapasztalható tünete... Meglehet, azért találok lelki felüdülést az itáliai trecento, quattrocento és cinquecento virágzó művészetében, mert ott mindezekről szó sincs. Ám annál inkább az ellenkezőjéről. És az idézett századok bővületében történő elmélyülés jóleső pillanatai közepette – legalább ideig-óráig – egy olyan közösséghez tartozónak érezhetem magam, amely a mecenatúra eleddig soha nem tapasztalt fénykorában a szépművészetek legtermékenyebb időszakát teremtette meg, jóllehet egyeseknél gyötrelmekből sújtottan, másoknál királyoknak kijáró, parádés megbecsüléssel övezve, de mindenképpen a kendőzetlen szépség felfedezése iránti vágytól mélyen áthatva a számára kiporciónzott időben, röpké másfél száz esztendő alatt. Firenze és Siena, Velence és Milano, Padua és Róma légtérében mindmáig múlhatatlanul ott lebeg az értékteremtés versenyszelleméből fakadó – a mai alkotó ember számára is irigylésre méltó – műhelyhangulat bódító illata.

A művészlelek csapdába fogott szívárvány. Képtelen kivonni önmagát a környezet és a mindennapok horzsoló történéseinek drámai hatása alól; ezért testében, szellemében, egész érrendszerében nemcsak a tünékeny pillanat szépségének árama buzog, hanem a zavarosan hömpölygő idők vegyes érzelmeket kiváltó hozadéka is.

Világunk egy óriáskörkép, amely a spektrum végtelen színárnyalatainak vibrálása közepette a lélek feltárulkozó kiskapuin és a szem megannyi féle írszén folyamatosan átszüremlik, ezzel táplálva a látva láttatás nemes kényszerének évezredek óta szünni nem akaró, nélkülözhetetlen folyamatát. A tisztos megújulás – ha nem metszi le durván testéről a múltat – mindig időszerűnek vallhatja magát. Az itáliai „Rinascita”, az „Újjászületés” egyik erénye is éppen abban állt, hogy önnön felemelkedése érdekében képes volt fejet hajtani az évszázadok csendjébe burkolt antik világ páratlan érdemei előtt. És a reneszánsz soha el nem hulló virágokkal telehintett kertjében kóborolva, mi másra gondolhatnék, mint Leonardo da Vinci egyik intelmére, mely szerint: a festő soha ne mondjon le a művészet azon bámulatos ajándékáról, hogy képes sík felületen a valóságos tér illúziójának a megteremtésére.

A legbámulatosabb illúzió márpedig az, amely a valóság egyre szebbé és harmonikusabbá formálódó testében fogantatik.

És ilyen illúziókban már érdemes lenne élni.

A képeket Árkossy István készítette.

ÁRKOSSY ISTVÁN (1943) festőművész, grafikus. 1967-től két évtizeden át a kolozsvári *Utunk* című irodalmi hetilap szerkesztője volt. Budapesten él.